

Versterking bestaansbasis binnenvisserijbedrijven

Door integratie van natuurbeheer en/of recreatieactiviteiten

E.W.J. Hoefnagel
J.W. de Wilde

Projectnummer 65134

December 2000

Rapport 4.00.15

LEI, Den Haag

Het LEI beweegt zich op een breed terrein van onderzoek dat in diverse domeinen kan worden opgedeeld. Dit rapport valt binnen het domein:

- Wettelijke en dienstverlenende taken
- Bedrijfsontwikkeling en concurrentiepositie
- Natuurlijke hulpbronnen en milieu
- Ruimte en Economie
- Ketens
- Beleid
- Gamma, instituties, mens en beleving
- Modellen en Data

Versterking bestaansbasis binnenvisserijbedrijven. Door integratie van natuurbeheer en/of recreatieactiviteiten.

Hoefnagel, Mw. E.W.J., J.W. de Wilde

Den Haag, LEI, 2000

Rapport 4.00.15; ISBN 90-5242-621-X; Prijs f 27,- (inclusief 6% BTW)

52 p., fig., tab.

Dit rapport doet verslag van het onderzoek naar de mogelijkheid voor binnenvissers om hun economische positie te verbeteren door middel van de combinatie van beroepsvisserij met natuurbeheer of recreatieactiviteiten. Het onderzoek geeft inzicht in de mate van belangstelling voor recreatie en/of natuurbeheeractiviteiten, in relevante ervaringen van binnenvissers en agrariërs hiermee, in geldende regelingen en gaat in op haalbare initiatieven.

Bestellingen:

Telefoon: 070-3358330

Telefax: 070-3615624

E-mail: publicatie@lei.wag-ur.nl

Informatie:

Telefoon: 070-3358330

Telefax: 070-3615624

E-mail: informatie@lei.wag-ur.nl

© LEI, 2000

Vermenigvuldiging of overname van gegevens:

- toegestaan mits met duidelijke bronvermelding
- niet toegestaan

Op al onze onderzoeksopdrachten zijn de Algemene Voorwaarden van de Dienst Landbouwkundig Onderzoek (DLO-NL) van toepassing. Deze zijn gedeponneerd bij de Kamer van Koophandel Midden-Gelderland te Arnhem.

Inhoud

	Blz.
Woord vooraf	7
Samenvatting	9
1. Inleiding	11
2. Verslag enquête	13
2.1 Respons	13
2.2 Beroepsbinnenvisserij en inkomen	14
2.3 Mate van belangstelling voor recreatie- en/of natuurbeheeractiviteiten	16
2.3.1 Vissers die al aan recreatie- en/of natuurbeheer-activiteiten doen	17
2.3.2 Vissers die belangstelling hebben voor natuur- en recreatieactiviteiten	21
2.3.3 Vissers die geen belangstelling hebben voor recreatie- en natuurbeheeractiviteiten	24
3. Natuur- en recreatieactiviteiten en relevante regelingen	26
3.1 Inleiding	26
3.2 Natuurbeheer	26
3.3 Agrotourisme	27
3.4 Regelingen voor natuurbeheer, toerisme en recreatieactiviteiten	28
4. Haalbare initiatieven	31
4.1 Inleiding	31
4.2 Gemiddelde opbrengsten en arbeidstijd	31
4.3 Voorwaarden	32
5. Conclusie	36
Literatuur	39
Bijlagen	
1. Enquête	41
2. Overzicht regelingen en subsidies	47
3. Informatiebronnen	53

Woord vooraf

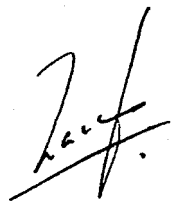
Dit rapport doet verslag van het onderzoek naar de mogelijkheid voor binnenvissers om hun economische positie te verbeteren door middel van de combinatie van beroepsvisserij met natuurbeheer en/of recreatieactiviteiten. Binnenvissers oefenen hun beroep over het algemeen uit in landelijke gebieden waar dikwijls natuur en recreatie een belangrijke functie hebben. Een combinatie visserij, natuurbeheer en/of recreatie ligt voor de hand. Dit onderzoek werd toegezegd in het in september 1999 aan de Tweede Kamer aangeboden Beleidsbesluit Binnenvisserij.

Het onderzoek geeft inzicht in de mate van belangstelling voor dergelijke nevenactiviteiten, in relevante ervaringen van binnenvissers en agrariërs hiermee, in geldende regelingen en gaat in op haalbare initiatieven.

De aanpak van het onderzoek kwam tot stand in overleg met de Directie Visserij van het Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij.

Tot slot dank ik de vele binnenvissers die op basis van vrijwilligheid meewerkten aan het onderzoek. Dit onderzoek was niet mogelijk geweest zonder hun inbreng.

De directeur,

Prof.dr.ir. L.C. Zachariasse

Samenvatting

Aan 200 binnenvissers zijn enquêtes verstuurd waarin ideeën en ervaringen gepeild werden naar mogelijkheden om natuur- en recreatieactiviteiten in beroepsbinnenvisserijbedrijven te integreren met het oog op versterking van hun bedrijfseconomische positie. Van deze vragenlijsten zijn er 82 ingevuld en teruggestuurd, wat een respons van 41% is.

Voor de meeste geënquêteerden geldt dat de binnenvisserij niet voldoende inkomen oplevert, namelijk 54%. Voor ruim 25% wisselt het per jaar of het inkomen voldoende is en voor 20% levert de visserij wel voldoende inkomen op.

De meeste vissers (72%) hebben naast de binnenvisserij neveninkomsten, in veel gevallen (bijna 60%) voortkomend uit meerdere bronnen.

Vijfenveertig geënquêteerden (55%) hebben geen belangstelling voor recreatie en/of natuurbeheer activiteiten, 37 binnenvissers (45%) hebben wel belangstelling voor dergelijke nevenactiviteiten, waarvan er 14 (17%) al zulke activiteiten ontplooiën.

Deze 14 binnenvissers besteden aan hun natuurbeheer en/of recreatieactiviteiten gemiddeld 13 uur per week. De gemiddelde netto opbrengst was in 1999 zo'n f 8.222,- .

Extra inkomen en interesse zijn de belangrijkste redenen voor binnenvissers om te willen starten met natuurbeheer en/of recreatieactiviteiten, daarnaast hebben sommige vissers hier tijd voor.

De meeste vissers zijn bereid te investeren in nieuw te starten recreatie en/of natuurbeheer activiteiten. De meerderheid is niet op de hoogte van bestaande regelingen en subsidies. De meeste binnenvissers zijn bereid met andere vissers en met regionale organisaties samen te werken.

Gezien de beleidsontwikkeling met betrekking tot het platteland van de laatste jaren, lijken initiatieven van particulieren en ondernemers wonende in het landelijk gebied, die tot doel hebben natuur, recreatie en toerisme met elkaar in overeenstemming te brengen, gewaardeerd en gestimuleerd te worden. Ook blijken 'stedelingen' belangstelling te hebben voor recreatie en toerisme in een landelijke (waterrijke) omgeving.

Deze factoren tezamen duiden er op dat als binnenvissers in de sfeer van toerisme en recreatie activiteiten willen ontplooiën om hun inkomen te vergroten, er wellicht kansen bestaan.

Ervaringen van agrariërs met met name 'agrotourisme' wijzen uit dat dergelijke initiatieven succesvol kunnen zijn, als aan een aantal voorwaarden wordt voldaan.

Deze voorwaarden zijn: Combinaties van activiteiten en unieke arrangementen aanbieden; Kleinschaligheid, maar men moet wel professionaliseren; Samenwerken met andere aanbieders ook van andere sectoren en met natuur- en toeristische organisaties; Steun van eigen brancheorganisatie en een achterliggende 'recreatie in het landelijk gebied' organisatie zien te krijgen; Niet al te hoge (financiële) verwachtingen koesteren; Inzicht hebben in de marktvraag; Inzicht verkrijgen van regelgeving (en subsidiemogelijkheden).

De kansen lijken kleiner voor binnenvissers om met natuurbeheer het inkomen te vergroten.

Natuurbeheer op het water lijkt goed uitvoerbaar door binnenvissers. Wanneer dit tegen een vergoeding door beroepsbinnenvissers uitgevoerd zou kunnen worden, kan dit ten goede komen aan de economische positie van de beroepsbinnenvissers.

1. Inleiding

Door de Directie Visserij van MLNV is in 1997-'98 een evaluatie van het beleid voor de binnenvisserij uitgevoerd. Op basis daarvan heeft de Staatssecretaris van LNV in maart 1999 het Beleidsvoornemen Binnenvisserij naar de Tweede Kamer gestuurd.

In het kader van de evaluatie heeft het LEI een enquête uitgevoerd naar de economische situatie van beroepsbinnenvissers. Uit de enquête bleek dat in veel gevallen de binnenvisserij onvoldoende basis biedt voor het genereren van een acceptabel inkomen.

De binnenvissers oefenen hun beroep over het algemeen uit in landelijke gebieden waar dikwijls natuur en recreatie een belangrijke functie hebben. Voor versterking van de bestaansbasis van binnenvisserijbedrijven ligt een combinatie van de visserij met activiteiten op het gebied van natuur en recreatie voor de hand. Sommige bedrijven hebben al zo'n combinatie, zoals verhuur van visboten of het snijden van riet, maar het is niet duidelijk of hier mogelijkheden op voldoende ruime schaal liggen.

Een onderzoek naar mogelijkheden op dit gebied is in het in september 1999 aan de Tweede Kamer aangeboden Beleidsbesluit Binnenvisserij voorgesteld. Dit rapport is een verslag van het onderzoek naar mogelijkheden van natuur- en recreatieactiviteiten binnen beroepsbinnenvisserijbedrijven.

Onderzoeksvraag

Zijn er realistische mogelijkheden voor een integratie van natuur- en recreatieactiviteiten in beroepsbinnenvisserijbedrijven met het oog op versterking van hun economische positie?

Afbakening

Het onderzoek betreft alleen de beroepsbinnenvisserij in engere zin, dus niet de IJsselmeervisserij.

Alleen activiteiten die dicht bij de binnenvisserij liggen en met de aanwezigheid van binnenvissers aan en op het water te verbinden zijn, zullen verder worden uitgediept.

Het onderzoek levert geen 'plan' voor het ter hand nemen van de onderzochte activiteiten.

Opzet van het onderzoek

In overleg met het Ministerie is gekozen voor een brede aanpak. Dit houdt in dat er voor gekozen is zoveel mogelijk vissers te benaderen om hun ervaringen en ideeën met betrekking tot het onderwerp te peilen. Hiertoe is een schriftelijke enquête onder binnenvissers verspreid.

Daarnaast is er een literatuurstudie gedaan naar relevante regelingen en subsidies; en naar de ervaringen van agrariërs met natuurbeheer en recreatieactiviteiten.

Op basis van de ervaringen en ideeën van binnenvissers en de resultaten van de literatuurstudie werden perspectiefvolle activiteiten nader onderzocht.

Indeling van het rapport

- Verslag van de enquête onder binnenvissers waarin ervaringen en ideeën gepeild zijn met betrekking tot natuur- en recreatieactiviteiten en een indruk verkregen is van de mogelijke nevenverdiensten (hoofdstuk 2).
- Inventarisatie van de nevenactiviteiten op het gebied van natuur en recreatie (hoofdstuk 3).
- Overzicht van (relevante) regelingen (hoofdstuk 3).
- Beschrijving van perspectiefvolle activiteiten (hoofdstuk 4).
- Onderzoek van de aspecten:
 - benodigde hoeveelheid arbeid;
 - mogelijke bijdrage aan het inkomen;
 - benodigde investeringen;
 - voorwaarden voor het (succesvol) bedrijven van de betreffende activiteit (hoofdstuk4).
- Conclusie (hoofdstuk 5).

2. Verslag enquête

2.1 Respons

Van de 200 verstuurde enquêtes ¹ zijn er 82 ingevuld teruggestuurd, hetgeen een respons van 41% is.

Binnenvissers uit alle provincies zijn geënuquêteerd. Er kwam vooral veel respons van vissers die hun viswater hebben in Noord-Holland en Zuid-Holland, maar ook Gelderland en Friesland scoorden hoog. Overigens blijkt meer dan 30% van de vissers in meerdere provincies wateren te bevissen. Er wordt vooral gevisst in sloten, vaarten, meren en plassen.

Tabel 2.1 Uitoefening binnenvisserijbedrijven/respondenten per provincie

	Aantal	%
Groningen	6	7,3
Friesland	13	15,9
Drenthe	4	4,9
Overijssel	7	8,5
Gelderland	14	17,1
Flevoland	3	3,7
Utrecht	3	3,7
Noord-Holland	24	29,3
Zuid-Holland	21	25,6
Zeeland	2	2,4
Noord-Brabant	7	8,5
Limburg	5	6,1
Totaal a)	109	132,9

a) Uit het totaal blijkt dat vissers (N=82) in meer dan een provincie vissen.

Van de non-respondenten weten we van 43 de reden van het niet beantwoorden van de enquête. In de meeste gevallen waren de bedrijven gestopt (wegens hoge leeftijd of overlijden van de visser) of was het nog slechts een hobby voor de visser. Dertien verstuurde enquêtes werden teruggestuurd omdat ze onbestelbaar waren. Er waren slechts twee 'officiële' weigeraars.

¹ Er zijn meer enquêtes verstuurd, maar sommigen waren onbestelbaar/onjuist geadresseerd enzovoort. Er zijn dus 200 geldige enquêtes verstuurd.

De verdeling van de non-respondenten en respondenten naar provincie ziet er als volgt uit.

Tabel 2.2 Respondenten en non-respondenten naar provincie

	Respons		Non respons		Totaal	
	aantal	%	aantal	%	aantal	%
Groningen	6	55	5	45	11	100
Friesland	11	35	20	65	31	100
Drenthe	1	50	1	50	2	100
Overijssel	6	38	10	62	16	100
Gelderland	9	60	6	40	15	100
Utrecht	3	20	12	80	15	100
Noord-Holland	19	36	34	64	53	100
Zuid-Holland	18	45	22	55	40	100
Zeeland	2	50	2	50	4	100
Noord-Brabant	5	50	5	50	10	100
Limburg	2	67	1	33	3	100
Totaal	82	41	118	59	200	100

Dit betekent dat vooral de provincie Utrecht ondervertegenwoordigd is en de provincie Limburg oververtegenwoordigd is. De omvang van de populatie beroepsvissers is niet exact bekend (niet veel meer dan 200). Aangenomen wordt dat de steekproef redelijk representatief is.

2.2 Beroepsbinnenvisserij en inkomen

De belangrijkste vis waarop gevist wordt is de combinatie paling en schubvis (55%), gevolgd door alleen paling (43%).

Voor de meeste geënquêteerden geldt dat de binnenvisserij niet voldoende inkomen oplevert, namelijk 54%. Voor ruim 25 % wisselt het per jaar of het inkomen voldoende is en voor 20% levert de visserij wel voldoende inkomen op.

In 1996 bedroeg het gemiddelde bruto-inkomen uit de binnenvisserij zo'n 36.500 gulden. Voor vissers waar de binnenvisserij voor 80 tot 100% van hun persoonlijk en/of gezinsinkomen zorgde kwam dit neer op ongeveer 55.000 gulden gemiddeld (De Wilde, 1998).

Tabel 2.3 *Andere inkomstenbronnen*

	Aantal	%
Ja	59	72,0
Nee	22	26,8
N.v.t.	1	1,2
Totaal	82	100,0

Tabel 2.4 *Belangrijkste inkomstenbronnen naast visserij*

	Aantal	%
Werk voor derden	10	22,2
Loondienst	13	28,9
Inkomen partner	7	15,6
Visverwerking	11	24,4
Vishandel	14	31,1
Natuurbeheer	9	20,0
Recreatie en toerisme	7	15,6
Totaal	45	157,8

De meeste vissers (72%) hebben naast de binnenvisserij neveninkomsten, in veel gevallen (bijna 60%) voortkomend uit meerdere bronnen.

In de enquête was bij veel vragen de mogelijkheid gegeven een eigen antwoord in te vullen, bij de categorie 'anders'. Hieronder de genoemde nevenactiviteiten onder deze categorie.

Tabel 2.5 *Overige inkomsten*

	Aantal	%
VUT, AOW, andere uitkering	10	40,0
Zelfstandig beroep	4	16,0
Verhuren en uitgeven van hengelen en visvergunningen	3	12,0
Restaurant	1	4,0
Onderzoekvisserij	2	8,0
Tuinbouw en fruitteelt	2	8,0
Schaphouderij	1	4,0
Verhuren panden (huizen en kamers)	1	4,0
N.v.t.	1	4,0
Totaal	25	100,0

Er zijn 31 vissers die over land beschikken: elf vissers hebben minder dan 1 ha; vijf tussen 1-2,5 ha; zes tussen 2,5 en 5 ha; en negen hebben de beschikking over meer dan 5 ha.

Tabel 2.6 Land in eigendom of pacht

Grond in hectare	Aantal	%
0	49	61,2
0 - 1	11	13,7
1 - 2,5	5	6,3
2,5 - 5	6	7,5
5 en meer	9	11,3
Totaal	80	100,0

2.3 Mate van belangstelling voor recreatie- en/of natuurbeheeractiviteiten

Vijfenvertig geënquêteerden (55%) hebben geen belangstelling voor recreatie- en/of natuurbeheeractiviteiten. Zevenendertig binnenvissers (45%) hebben wel belangstelling voor dergelijke nevenactiviteiten, waarvan er 14 (17%) al zulke activiteiten ontplooiën.

Tabel 2.7 Aantal belangstellenden voor recreatie en/of natuurbeheer per provincie

Woon provincie	Aantal	%
Groningen	1	4,3
Friesland	2	8,7
Overijssel	1	4,3
Gelderland	3	13,0
Utrecht	1	4,3
Noord-Holland	7	30,4
Zuid-Holland	4	17,4
Zeeland	2	8,7
Noord-Brabant	1	4,3
Limburg	1	4,3
Totaal	23	100,0

Tabel 2.8 *Binnenvissers die actief zijn in natuurbeheer en/of recreatie*

Provincie	Aantal	%
Groningen	3	21,4
Friesland	2	14,3
Overijssel	1	7,1
Gelderland	1	7,1
Utrecht	2	14,3
Noord-Holland	2	14,3
Zuid-Holland	3	21,4
Totaal	14	100,0

2.3.1 Vissers die al aan recreatie- en/of natuurbeheeractiviteiten doen

Van de 14 vissers die natuur- en recreatieactiviteiten ontplooiën, hebben er 10 onvoldoende inkomen uit de visserij. Bij vier wisselt het per jaar of er voldoende inkomen is uit de beroepsvisserij. Acht van hen hebben beschikking over land.

Naast natuurbeheer en recreatie en toerisme ontplooiën deze vissers ook andere nevenactiviteiten.

Tabel 2.9 *Nevenactiviteiten van vissers die al recreatie- en/of natuurbeheeractiviteiten ontplooiën (aantal)*

Werk voor derden	1
Loondienst	3
Inkomen partner	1
Visverwerking	3
Vishandel	3
Natuurbeheer	9
Recreatie en toerisme	6
Totaal	13

Tabel 2.10 *Overige bronnen van inkomen (aantal)*

VUT, AOW, andere uitkering	1
Verhuren en uitgeven van hengel en visvergunning	2
Totaal	3

De meeste activiteiten worden door de visser zelf gedaan en niet, zoals bij boerenbedrijven wel vaak voorkomt, door de partner.

Tabel 2.11 *Wie de meeste tijd aan de activiteit besteedt*

	Aantal	%
Binnenvissers	11	78,6
Echtgenoot/levenspartner	1	7,1
Beide evenveel	1	7,1
Geen antwoord	1	7,1
Totaal	14	100,0

Vissers besteden aan hun nevenactiviteiten gemiddeld 13 uur per week ¹.

Tabel 2.12 *Aantal uren besteed aan nevenactiviteiten per week*

	Aantal
Hooguit 8 uur	6
9-16 uur	-
17-24 uur	2
25-32 uur	1
33-40 uur	-
Geen antwoord	5

De activiteiten aan toerisme/recreatie en natuurbeheer zijn divers zoals volgende tabel aangeeft.

Tabel 2.13 *Natuurbeheer en toeristische activiteiten (aantal)*

Verhuur van roeiboten en kano's	2
Rondvaarten	
Bedrijfsexcursies en rondleidingen	2
Rietsnijden	7

¹ 6 x 8 uur + 2 x 20 uur + 1 x 30 uur : 9 vissers = 13 uur per week.

Tabel 2.14 Overige natuurbeheer en toeristische activiteiten (aantal)

Logies en ontbijt	1
Toezicht	2
Jachtopzichter	2
Verkoop hengelvergunningen	1
Café	1
Natuurgebied bijhouden	1
Pontje (fiets/voet)	1
Biologisch onderzoek	1

De gemiddelde opbrengst is zo'n f 8.200,- netto per jaar ¹. Dit betekent gemiddeld bijna f 13,- netto per uur (bij 50 werkweken) ². Het is echter realistischer er van uit te gaan dat aan toeristische activiteiten minder dan 50 weken per jaar besteedt wordt, waardoor het uurloon hoger uitvalt.

Tabel 2.15 Opbrengsten uit natuurbeheer en/of recreatieactiviteiten (aantal)

Minder dan f 5.000,-	2
f 5.000,- tot f 7.500,-	2
f 7.500,- tot 10.000,-	2
Meer dan f 10.000,-	3
Geen antwoord	4
Om niet	1
	—
Totaal	14

Hoewel de opbrengsten gemiddeld bescheiden zijn, worden de neveninkomsten als een welkome aanvulling op het vissersinkomen gezien.

Tabel 2.16 Belang van neveninkomsten (aantal)

Heel belangrijk	2
Belangrijk	4
Deels belangrijk	2
Niet belangrijk	2
Geen antwoord	3
N.v.t.	1
	—
Totaal	14

¹ $2 \times f 4.000 + 2 \times f 6.000 + 2 \times f 9.000 + 3 \times f 12.000 : 9 = f 74.000 : 9$

² $74.000 : 9 : 50 = 13$.

Twee van de veertien ontplooiers van recreatie- en natuurbeheeractiviteiten zouden nog meer activiteiten willen ontplooiën en één denkt hierover. Zij denken dan bijvoorbeeld aan:

'Gasten meenemen met de visserij en een groter schip inrichten. Mensen laten meehelpen of laten kijken. Bij gelegenheid ook vispromotie en voorlichting over kust- en binnenvisserij'. Een ander denkt aan 'kanoverhuur en viswedstrijden enzovoort.'

Een volgende binnenvisser wil graag zijn 2.000 vierkante meter ruimte rendabel maken. De redenen om meer te willen zijn als volgt omschreven:

'Onze manier van werken heeft enorme aantrekkingskracht. Ik kan goed iets uitleggen of iemand zelf iets laten doen en ik heb daar plezier in. Op zo'n manier wil ik wel wat extra verdienen.'

Een ander stelt kortweg: 'Extra inkomen en interesse.' Een andere binnenvisser twijfelt nog. 'Ik weet niet zeker of we dat wel willen, misschien is er tegenstrijdigheid tussen bedrijf en recreatie.' Een van bovenstaande vissers heeft al een stappenplan bedacht hoe hij de uitbreiding wil aanpakken:

- 1) de komende 2 of 3 jaar een aantal tochten per jaar met een schip van een collega uitvoeren;
- 2) een aantal typen activiteiten uitproberen en dan een ondernemingsplan maken;
- 3) subsidie aanvragen en promotiemateriaal maken;
- 4) uitvoeren.

Slechts een paar vissers zijn op de hoogte van subsidieregelingen. De helft kent ervaringen van collegae maar men vindt dit niet speciaal stimulerend. Zes van de 14 vissers willen samenwerken met collegae en 7 van de 14 zijn bereid samen te werken met regionale organisaties.

De helft van de groep vissers die al aan recreatie- en/of natuurbeheeractiviteiten doen is bereid te investeren in nieuw te ontplooiën activiteiten of in de al gebezigde activiteiten.

Tabel 2.17 *Bereidheid tot investeren*

	Investeringsbedrag				totaal
	<i>f</i> 5.000,-	<i>f</i> 10.000	<i>f</i> 10.000 tot <i>f</i> 15.000		
Ja		2	1	1	7
Nee	5				5
Geen antwoord					2
Totaal	5	2	1	1	14

2.3.2 Vissers die belangstelling hebben voor natuur- en recreatieactiviteiten

Er zijn 14 vissers (17%) die al natuur- en recreatieactiviteiten ontplooiën naast hun visserijwerk. Er zijn nog eens 23 respondenten (28%) die belangstelling tonen voor het opstarten van dergelijke activiteiten.

Voor vier vissers (17%) uit deze groep levert de binnenvisserij voldoende inkomen op, voor 10 (44%) niet en voor 9 (39%) is het per jaar verschillend of de visserij voldoende inkomen genereert.

Eenenzestig procent heeft al andere bronnen van inkomsten, welke zijn te zien in de volgende tabel.

Tabel 2.18 *Andere inkomstenbronnen van vissers die belangstelling hebben voor natuur- en recreatieactiviteiten (aantal)*

Werk voor derden	3
Loondienst	6
Inkomen partner	4
Visverwerking	3
Vishandel	4
Natuurbeheer	0
Recreatie en toerisme	1 a)
Totaal	14

a) Deze visser heeft 'nee' ingevuld bij de vraag of hij al recreatie en toerismeactiviteiten uitoefent.

Tabel 2.19 *Overige inkomstenbronnen (aantal)*

VUT, AOW, andere uitkering	1
Zelfstandig beroep	1
Verhuren en uitgeven van hengelen visvergunning	1
Restaurant	1 a)
Tuinbouw en fruitteelt	1
Schapenhouderij	1
Totaal	6

a) Deze visser heeft 'nee' ingevuld bij de vraag of hij al recreatie- en toerismeactiviteiten uitoefent.

Negen vissers hebben de beschikking over land. Hieronder de verdeling naar hectare:

Tabel 2.20 Beschikking over land en belangstelling voor nevenactiviteiten

	Aantal	%
Minder dan 1 ha	3	13,0
1 - 2,5 ha	2	8,7
2,5 - 5 ha	1	4,3
Meer dan 5 ha	3	13,0
Geen	14	60,9
Totaal	23	100,0

Extra inkomen (17) en interesse (13) zijn de belangrijkste redenen om nevenactiviteiten te willen ontplooiën, daarnaast hebben sommige vissers (8) hier tijd voor.

De hoeveelheid beschikbare tijd varieert van 5 uur tot 20 uur per week, de meesten zeggen 15 tot 20 uur tijd te hebben. Zeven partners blijken ook over tijd te beschikken om zich bezig te houden met recreatie en/of natuurbeheer.

Aan welke activiteiten gedacht wordt, is te lezen in de volgende tabel.

Tabel 2.21 Recreatie- en natuurbeheeractiviteiten die men zou willen opstarten

Nevenactiviteit	Aantal
Verhuur van roeiboten en kano's	7
Rondvaarten	8
Bedrijfsexcursies en rondleidingen	7
Rietsnijden	4

Tabel 2.22 Overige ideeën

Nevenactiviteit	Aantal
Natuurbeheer	9
Opsporingsambtenaar	3
Voorlichting	3
Kamperen bij de visser	3
Thuiswerk	1
Dag mee vissen	1
Verkoop van roeiboten en watersport materiaal	1
Veehouderij	1

De meeste vissers hebben realistische financiële verlangens, want de gewenste minimale opbrengsten per activiteit zijn over het algemeen bescheiden.

Tabel 2.23 Gewenste opbrengst naar activiteiten (aantal)

Opbrengst verhuur roeiboten/kano's	minder dan f 5.000	2
	f 5.000,- tot f 7.500,-	3
	meer dan f 10.000,-	2
Opbrengst rondvaarten	minder dan f 5.000,-	4
	f 7.500,- tot f 10.000,-	2
	geen antwoord	2
Opbrengst bedrijfsexcursie's/rondleidingen	f 5.000,- tot f 7.500,-	2
	f 7.500 tot f 10.000,-	2
	meer dan f 10.000	2
	geen antwoord	1
Opbrengst riet snijden	minder dan f 5.000,-	1
	f 5.000 tot f 7.500	2
	geen antwoord	1

Tabel 2.24 Gewenste opbrengst naar overige activiteiten (aantal)

	Minder dan f 5.000	f 5.000 tot f 7.500	f 7.500 tot f 10.000	Meer dan f 10.000	Geen antwoord	Totaal
Natuurbeheer		2	1	3	3	9
Opsporingsambtenaar		1		1	1	3
Voorlichting			1		2	3
Kamperen bij de visser			1	1		2
Thuiswerk	1					1
Dag mee vissen	1					1
Verkoop van roeiboten en watersport materiaal			1			1
Veehouderij			1			1
Totaal	2	3	5	5	6	21

De meeste vissers zijn niet op de hoogte van bestaande regelingen en subsidies. De meeste vissers zijn wel bereid met andere vissers (18) en met regionale organisaties (22) samen te werken.

Vijftien vissers zijn bereid te investeren in nieuw te starten recreatie- en/of natuurbeheer activiteiten.

Tabel 2.25 Hoeveel men wil investeren (aantal)

	Niets	Minder dan f 5.000	f 5.000	f 10.000	f 10.000 tot f 15.000	Geen antwoord	Totaal
Ja	5	2	2	2	6	3	20
Nee							
Geen antwoord						3	3
Totaal	5	2	2	2	6	6	23

2.3.3 Vissers die geen belangstelling hebben voor recreatie- en natuurbeheeractiviteiten

De meeste vissers (55%) tonen geen belangstelling voor natuurbeheer- en recreatieactiviteiten. Meer dan de helft wil zich liever alleen met visserij bezig houden.

Tabel 2.26 Reden(en) voor gebrek aan belangstelling

	Aantal
Wil zich alleen met visserij bezighouden	24
Wil zich alleen met andere activiteiten bezighouden	1
Huidig inkomen is voldoende	8
Gaat het bedrijf beëindigen	3
Ziet hier geen markt voor	4
Andere reden	
- hoge leeftijd	2
- geen tijd	3
- geen behoefte	1
- AOW korting op inkomen	1
Geen antwoord	1

Toch biedt de visserij slechts voor 12 vissers (27%) voldoende gezinsinkomen. Het blijkt dan ook dat 31 vissers uit deze groep (69%) een andere bron van inkomen heeft naast de visserij.

Tabel 2.27 Andere inkomstenbronnen

Werk voor derden	6
Loondienst	4
Inkomen partner	2
Visverwerking	5
Vishandel	7
Natuurbeheer	-
Recreatie en toerisme	-

Tabel 2.28 Overige inkomstenbronnen

VUT, AOW, andere uitkering	8
Zelfstandig beroep	3
Onderzoekvisserij	2
Tuinbouw en fruitteelt	1
Verhuren panden (huizen en kamers)	1
N.v.t.	1

De meesten beschikken niet over land.

Tabel 2.29 Beschikking over land (aantal)

0	29
Minder dan 1 ha	7
1 - 2,5 ha	1
2,5 - 5 ha	2
Meer dan 5 ha	4
Geen antwoord	1

Ter afsluiting van dit hoofdstuk

Zevenendertig binnenvissers (45%) hebben belangstelling voor recreatie- en natuurbeheer-evenactiviteiten, waarvan er 14 (17%) al zulke activiteiten ontplooiën.

Dit betekent dat bijna de helft van de respondenten geïnteresseerd is in recreatie/toerisme- en natuurbeheeractiviteiten. Het is van belang voor de vissers die al begonnen zijn met natuurbeheer- en recreatieactiviteiten en voor hen die hiermee willen starten, dat zij op de hoogte zijn van subsidie- en andere regelingen en van mogelijkheden tot samenwerken met regionale of andere organisaties en initiatieven. Voor de groep die zich vooral wil richten op toerisme en recreatie is het verder van belang te weten welk publiek geïnteresseerd is in hun aanbod. Tenslotte is het belangrijk voor hen te weten welke financiële perspectieven deze initiatieven eventueel kunnen bieden.

De volgende hoofdstukken geven hierover meer informatie.

3. Natuur- en recreatieactiviteiten en relevante regelingen

3.1 Inleiding

In dit hoofdstuk worden in het kort relevante nevenactiviteiten en regelingen op het gebied van natuur en recreatie geïnventariseerd. Als voorbeeld worden nevenactiviteiten van agrariërs genomen. Regelingen lijken vaak betrekking te hebben op boeren met land in eigendom of in pacht, maar veel regelingen hebben in het algemeen betrekking op 'ondernemers en organisaties werkzaam in het landelijk gebied'.

Uit de hierboven weergegeven enquête is gebleken, dat 40% van binnenvissers land in eigendom of in pacht heeft. Uit het verslag van de enquête naar de economische situatie in de beroepsbinnenvisserij blijkt dat in 1996 voor gehuurde visrechten 59.000 ha water beschikbaar was voor 104 bedrijven. Veel minder binnenvissers hebben water in eigendom, in 1996 was dit voor 1.056 ha het geval (De Wilde, 1998). In het algemeen oefenen vissers hun beroep uit in het landelijke, waterrijke gebied.

3.2 Natuurbeheer

In de opvatting van Landschapsbeheer Nederland vallen onder agrarisch natuurbeheer 'alle activiteiten van boeren, al dan niet in samenwerking met anderen en al of niet tegen vergoeding of beloning, die het behoud en/of de ontwikkeling beogen van natuur- en landschapswaarden'. Dit is inclusief betaalde en onbetaalde vrijwillige weidevogelbescherming en het van oudsher al bekende aanleggen en onderhouden van poelen en houtwallen. In sommige landbouw- en natuurbeschermingskringen verstaat men onder agrarisch natuurbeheer soms alleen die activiteiten waarbij boeren tegen betaling als beheerders van natuurgebied optreden (Landschapsbeheer Nederland, 1998)

Het Ministerie van LNV heeft recent via het Programma Beheer een beleid ingezet waarbij boeren ook het beheer van natuurgebieden zelf ter hand kunnen nemen. Zij dienen zich dan wel te organiseren. Er komen dan ook steeds meer van die boeren natuurorganisaties, met name agrarische natuurverenigingen en milieucoöperaties. Op termijn zal dat mogelijk landsdekkend aanwezig zijn.

De provinciale stichtingen Landschapsbeheer zijn in alle provincies betrokken bij het ondersteunen van deze organisaties, meestal vooral op natuurtechnisch gebied. De landbouworganisaties zorgen voor de ondersteuning op organisatorisch gebied.

Het kabinet gaat het huidige natuurbeleid verbreden, om beter recht te doen aan de betekenis van natuur voor de samenleving. Leidraad voor het natuurbeleid tot 2010 wordt 'natuur voor mensen, mensen voor natuur'. Voor dit natuurbeleid trekt het kabinet voor zowel 2000 als 2001 50 miljoen gulden uit en vervolgens jaarlijks tot en met 2020 100 miljoen gulden. Dit betekent dat er voor nieuwe impulsen in het natuurbeleid tot en met 2020 twee miljard gulden extra beschikbaar komt.

Met 'natuur voor mensen, mensen voor natuur' wordt bedoeld dat natuur moet aansluiten bij de wensen van mensen en goed bereikbaar, toegankelijk en bruikbaar moet zijn, terwijl diezelfde natuur tegelijkertijd door mensen beschermd, beheerd, bewerkt en ontwikkeld wordt. Met andere woorden: naast aandacht voor ecologie en soortenrijkdom komt de bijdrage van natuur aan het menselijk welzijn nadrukkelijker aan de orde (LNV, 13-7-2000).

3.3 Agrotourisme

In de laatste decennia is het zogenaamde agrotourisme in ontwikkeling gekomen op het platteland. Onder agrotourisme worden alle vormen van recreatie en toerisme op functionerende boerderijen en tuinderijen verstaan (Teeuwen en Voskuilen, 1998a). Agrotourisme is onder te verdelen in verblijfsrecreatie en dagrecreatie. Agrotourisme is onder de noemer plattelandsvernieuwing te vatten.

Verblijfsrecreatie:

- (mini)camping, met of zonder jaar/seizoenplaatsen;
- pension;
- (zomer)huisje(s);
- groepsaccommodatie;
- ligplaatsen voor boten.

Dagrecreatie:

- verhuur van boten, fietsen, caravans of huifkarren;
- stalling van paarden;
- zwembad;
- vismogelijkheid;
- sportactiviteiten;
- excursies/museumboerderij;
- kantine, café, restaurant, winkel.

Agrariërs zijn soms ook actief in andere neventakken, zoals:

Werk voor derden; beheersvergoeding; vergoeding bijzondere bedrijfssystemen; vergoeding grondwaterbeschermingsgebieden; verhuur gebouwen en werktuigen (Teeuwen e.a., 1998a).

Plattelandsvernieuwingsprojecten:

Voorbeelden van (enigszins) relevante plattelandsvernieuwingsprojecten zijn 'Bed en Brochje' (logies en ontbijt) en 'Knapzakroutes' te fiets, per koets, per kano enzovoort gecombineerd met bezoek aan boerderijen en andere bedrijven, waardoor ook streekproducten worden gepromoot (Landschapsbeheer Nederland 1998). Wellicht kan vis een streekproduct worden.

Andere ideeën ¹:

- 'Doe mee activiteiten' voor kinderen;
- bezoekerscentrum met video's en info (over binnenvisserij);
- met gids het ontwaken van de natuur meemaken;
- natuurrondleidingen;
- rondkijken op bedrijf;
- survivaltochten;
- mooie tuin;
- meehelpen opknappen natuur;
- speurtochten;
- cursus zoetwatervis klaarmaken.

3.4 Regelingen voor natuurbeheer, toerisme en recreatieactiviteiten

Op het gebied van natuurbeheer, toerisme- en recreatieactiviteiten zijn er diverse Europese, nationale, provinciale en ook gemeentelijke regelingen ingesteld. In bijlage 2 is getracht de meesten in kaart te brengen. Hieronder een aantal belangrijke nationale regelingen van het Ministerie van LNV. Deze regelingen zijn vaak gericht aan agrariërs, maar tussen de regels door kan je ook plattelandbewoners lezen. Binnenvissers kunnen voor een aantal regelingen (onder allerlei voorwaarden) in aanmerkingen komen, zij behoren immers ook tot de doelgroep van het Ministerie van LNV.

Enkele regelingen van het Ministerie van LNV

Hieronder in het kort de subsidieregelingen:

- Regeling Natuurbeheer (1);
- Regeling Agrarisch Natuurbeheer (2);
- Vernieuwing Landelijk Gebied (3);
- Voorkoming Verbossing Rietlanden (4).

De Regeling Natuurbeheer (1) geeft de mogelijkheid subsidie te verstrekken voor de instandhouding van natuur, bos, landschap en recreatiemogelijkheden, voor functiewijziging, inrichting en ontwikkeling van landbouwgronden tot nieuwe bos- en natuurgebieden, voor omvorming van bestaande bos- en natuurgebieden en voor het treffen van effectgerichte maatregelen daar waar de heersende milieuomstandigheden de instandhouding of ontwikkeling van bos en natuurwaarden in de weg staan. De Regeling Agrarisch Natuurbeheer (2) geeft de mogelijkheid subsidie te verstrekken voor de instandhouding van natuurwaarden op landbouwgronden - met name de botanische kwaliteit en het weidevogelbestand - voor inrichtingsmaatregelen waarmee de instandhouding van deze waarden beter gewaarborgd wordt en voor de instandhouding en het herstel van landschapselementen.

¹ Deels uit *Toerisme en Recreatie in het landelijk gebied, marktverkenning 1999*, WVB-marketing adviezen en diverse publicaties van het LEI.

Enkele feiten en cijfers:

- in 1998 zijn voor circa 36.000 ha zijn beheersovereenkomsten afgesloten;
- in totaal is er circa 560.000 hectare bos en natuur in Nederland.

De overheid streeft naar een oppervlakte van 700.000 ha in 2018 (Natuurbeleidsplan 1990).

Het grootste deel van de gelden voor Agrarisch Natuurbeheer - namelijk ongeveer 100 van de in totaal ruim 140 miljoen gulden - is beschikbaar voor nieuwkomers. Er zijn per provincie meerdere verenigingen voor agrarisch natuurbeheer (VAN).

De subsidie 'Vernieuwing Landelijk Gebied' (3) is per kalenderjaar gedurende een periode geopend.

Een leefbaar platteland, waar het ook in de toekomst goed toeven moet blijven. Die gedachte zit achter deze subsidieregeling voor de vernieuwing van het landelijk gebied. Goede ideeën in de vorm van concrete voorstellen zijn welkom als ze een goede, duurzame toekomst in het landelijk gebied kunnen bevorderen. De overheid wil projecten ondersteunen die gericht zijn op natuur, recreatie, bos, landschap of cultuurhistorie. Er moet een landelijke uitstraling van uit gaan. Het ministerie probeert via deze regeling nieuwe vormen van beheer voor bos, natuur en landschap van de grond te krijgen. Boeren, boseigenaren en particulieren kunnen dat beheer uitvoeren. De subsidie beoogt ook de streek en haar bewoners vooruit te helpen op sociaal-economisch vlak. Verbetering van samenhang tussen stad en platteland is eveneens een belangrijke doelstelling.

Deze stimuleringsregeling 'Vernieuwing landelijk gebied' van het Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij was in 2000 opengesteld van 1 mei tot en met 9 juni. Er was 2,5 miljoen gulden beschikbaar (<http://www.minlnv.nl>).

Rietlanden

Voor vissers met de beschikking over bepaalde typen land kan het Besluit voorkoming verbossing rietlanden (4) van belang zijn. In het kader van dit besluit wordt subsidie verstrekt voor projecten die een bijdrage leveren aan het voorkomen van verbossing van rietlanden door het maaien van het riet.

De subsidie bedraagt f 250,- per hectare gemaaid en afgevoerd riet. Dit bedrag is inclusief BTW en eventuele accountantskosten. De minimumsubsidie bedraagt f 1.250,- (voor 5 ha).

Provinciale regelingen

Voor binnenvissers kunnen provinciale regelingen van belang zijn. Er zijn er echter teveel om op te noemen.

Zo zijn er Waardevolle Cultuurlandschappen (WCL) ingesteld. Deze beleidscategorie is opgenomen in het Structuurschema Groene Ruimte. Hierin heeft de regering de inrichting voor het landelijke gebied op hoofdlijnen verwoord. Bij WCL staat, naast behoud en ontwikkeling van natuur, landschap en cultuurhistorie, een versterking van de agrarische en toeristische recreatieve bedrijvigheid centraal. De elf WCL's zijn: Zuidwest-Friesland, Noord-Drenthe, Noordoost-Twente, Vecht-Regge, Winterswijk, de Graafschap, de Veluwe, Waterland, de Zak van Zuid-Beveland, de Meierij en Midden-Limburg. De provincie regisseert en stimuleert. In Winterswijk en Midden-Limburg hebben aparte

stichtingen deze bevoegdheden. In de Zak van Zuid-Beveland de gemeente Borssele. Gemeenten kunnen meehelpen de spanning tussen landbouw, natuur en recreatie te verminderen en zo nodig plannen ontwikkelen. In sommige regio's doen ook de waterschappen mee. De rijksoverheid biedt de mogelijkheden, verleent uiteindelijk de subsidie, toetst of de plannen binnen het vastgestelde beleid passen en probeert eventuele knelpunten in het beleid weg te nemen. Gemeenten, provincie en rijksoverheid werken gezamenlijk, met korte lijnen, aan één doel: de streek een nieuwe impuls geven. Alle bestuurslagen werken vanuit hun eigen verantwoordelijkheid en stemmen hun beleid op elkaar af. Voor bestuurders vereist dit een nieuwe manier van werken: stimuleren en concreet invulling geven aan samenwerking met andere overheden en burgers.

Het is de opzet dat elk WCL-gebied, bij het beëindigen van de financiële bijdrage van LNV, hetzelfde bedrag aan subsidie heeft ontvangen, circa 11 miljoen gulden. In totaal is er tot en met 2001 115 miljoen gulden beschikbaar, waarvan zestig procent bestemd is voor de agrarische sector. Het ministerie subsidieert projecten altijd maar voor een gedeelte. De initiatiefnemers moeten de rest zelf bijleggen. Het is de bedoeling dat de WCL's het vernieuwingsproces na 2001 zelfstandig voortzetten.

Financiële regelingen

Regeling groenprojecten/fiscale groenregeling

Sinds januari 1995 bestaat deze regeling die de uitvoering van milieuvriendelijke projecten stimuleert door de financiering van die projecten aantrekkelijker te maken. Zo kan bijvoorbeeld een windmolen of een biologisch landbouwbedrijf tegen een lager rentetarief worden gefinancierd. De Regeling groenprojecten is een gezamenlijke regeling van de Ministeries van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer, Financiën en Landbouw, Natuurbeheer en Visserij.

Extra belastingaftrek voor scholingskosten

Sinds 1 januari 1998 is een extra belastingaftrek van scholingskosten gecreëerd door het Ministerie van Economische Zaken en de Belastingdienst. Hiermee wordt getracht de drempel te verlagen om in opleidingen, cursussen of studies te investeren. De regeling geldt voor bedrijven, die belastingplichtig zijn voor de inkomsten- of vennootschapsbelasting. De kosten moeten betrekking hebben op scholing van werkzame personen binnen het bedrijf: medewerkers, meewerkende partner, eigenaar of vennoot.

Er zijn geen voorwaarden met betrekking tot duur van de cursus, opleiding of studie en aan de tijd, dat iemand in dienst moet zijn (geweest). Zie voor meer informatie de uitleg van de dienst landbouwvoorlichting (DLV) over de scholingsregeling (Agriholland Nieuws 1999).

4. Haalbare initiatieven

4.1 Inleiding

Uit de enquête blijkt dat een aantal binnenvissers al natuur en toerisme activiteiten ontplooiën. Zij doen aan dagrecreatie en/of verblijfsrecreatie en/of natuurbeheer en/of andere gerelateerde nevenactiviteiten.

- Dagrecreatie: verhuur van roeiboten en kano's; bedrijfsexcursies en rondleidingen; café.
- Verblijfsrecreatie: logies en ontbijt.
- Natuurbeheer: natuurgebied bijhouden, toezicht, jachtopzichter.
- Anders: verkoop hengelvergunningen; pontje bedienen; biologisch onderzoek.

Voorts is er gebleken dat een belangrijk deel van de respondenten van de enquête belangstelling heeft om dergelijke activiteiten op te starten. Wat is er voor nodig om succesvol een nevenbedrijf te voeren in de recreatie- of natuurbeheersfeer? (Vooraf gegevens over recreatieactiviteiten zijn beschikbaar.) Welke opbrengsten zijn er te verwachten en hoeveel tijd kost het? Dit hoofdstuk besteedt aandacht aan deze aspecten.

4.2 Gemiddelde opbrengsten en arbeidstijd

Zoals al uit de enquête naar voren kwam, was de gemiddelde opbrengst voor binnenvissers aan natuur/recreatieactiviteiten zo'n f 8.200,- netto in 1999, terwijl er gemiddeld zo'n 13 uur per week besteed werd aan de activiteit. Dit betekent gemiddeld bijna f 13,- netto per uur (bij 50 werkweken). Het is realistischer er van uit te gaan dat aan toeristische activiteiten minder dan 50 weken per jaar besteedt wordt, waardoor het uurloon hoger uitvalt. De meeste tijd werd door de vissers zelf aan de activiteit(en) besteed en niet door andere gezinsleden.

De boeren hadden een gemiddelde arbeidsopbrengst (bruto-opbrengst minus de vaste en variabele kosten) in 1995 uit (verblijf- en dag-)recreatieactiviteiten van f 8.000,-. Dit komt dus overeen met de opbrengsten van vissers in 1999. Dit betekende een uurloon van f 17,-, bij 470 uren per jaar (9,4 uur per week). De verdeling van deze uren over de gezinsleden is als volgt: man 168 uur, vrouw 292 uur en overige gezinsleden 7 uur. De gemiddelde bruto-opbrengst uit recreatie bedroeg f 21.400,- per bedrijf in 1995. De verdeling van de opbrengsten over de onderzochte bedrijven liep uiteen van f 1.000,- tot f 70.000,- (Teeuwen en Voskuilen 1998a).

De gemiddelde bijdragen aan het inkomen van vissers in 1999 en boeren in 1995 die natuurbeheer en/of recreatieactiviteiten ontplooiën is bescheiden, er is wel een flinke spreiding te zien bij de boeren. Bij vissers is dit ook enigszins het geval. De onderzochte

spreiding liep van minder dan f 5.000,- tot meer dan f 10.000-, maar hoeveel meer dan 10.000 gulden is niet bekend.

In 1996 gaven de opbrengsten uit agrotourisme voor boeren een ander cijferbeeld ten opzichte van het voorgaande jaar. De arbeidsopbrengst lag toen gemiddeld op 12.800 gulden per jaar met een arbeidsduur van 415 uur per jaar, waardoor het uurloon op bijna 31 gulden kwam. De hoogste bruto-opbrengsten zijn te vinden op bedrijven met meerdere vormen van verblijfsaccommodatie (een combinatie van huisjes, caravans, groepsaccommodatie, logies en ontbijt, ligplaatsen enzovoort) en bedrijven met stalling van paarden (Teeuwen en Voskuilen 1998b).

De gemiddelde investeringen bedroegen in 1995 40.000 gulden en in 1996 60.000 gulden. (Het gemiddelde werd deels verhoogd door een klein aantal bedrijven die veel investeerden.) De investeringsgelden gingen vooral naar het bouwen of verbouwen van accommodaties en het aanleggen van sanitaire voorzieningen (Teeuwen en Voskuilen 1998b).

4.3 Voorwaarden

Een combinatie van activiteiten maakt natuur- en recreatieactiviteiten financieel interessant. Het voorbeeld van verschillende verblijfsmogelijkheden is genoemd, maar ook kan gedacht worden aan andere combinaties. De binnenvisser zal een combinatie van activiteiten om en op het water kunnen aanbieden. Hieronder een verkorte weergave van een kritisch artikel over agrotourisme en aan welke voorwaarden boeren moeten voldoen om succesvoller op dit gebied te worden:

- 'Nog veel te weinig maakt de boer unieke arrangementen op maat. Hij laat de kans liggen om naast overnachtingen leuke activiteiten aan te bieden als kano-/fietsverhuur en originele excursies in de omgeving. Om dat te bereiken zal de boer moeten gaan samenwerken met andere aanbieders van plattelandstoerisme. Dus met natuurboeren, aanbieders van streekproducten, natuurorganisaties, VVV's, ANWB en dergelijke.
- Hij zal ook visie moeten ontwikkelen op plattelandstoerisme in zijn unieke omgeving. Randvoorwaarde daarbij is dat hij z'n bedrijf niet ziet als middelpunt, maar als onderdeel van een gebiedsgerichte aanpak. Dat kan hij niet alleen. Hij heeft de hulp en samenwerking nodig van toeristische organisaties. Zeker ook moeten land- en tuinbouworganisaties hem de helpende hand bieden.
- Toch zal toerisme niet de kurk worden waarop boerenbedrijven drijven. Dat is slechts voor enkelen weggelegd. Lang niet ieder bedrijf is er geschikt voor. Ook werkt wetgeving eerder belemmerend dan stimulerend. Agrotourisme blijft kleinschalig met al z'n kracht en zwaktes ¹.

In een sterkte-zwakteanalyse van toerisme en recreatie in het landelijk gebied komt men tot een overeenkomstige conclusie:

¹ Column van Jan Bobbink in *Boerderij* 5-7-2000.

'De kleinschaligheid en afwisseling in het landelijk gebied vormen een décor dat mensen aantrekt. Zaak is dan ook deze kleinschaligheid als beeld naar buiten toe te waarborgen. Echter, de kleinschaligheid heeft negatieve gevolgen voor de samenwerking, effectiviteit en professionaliteit van het aanbod. Deze effecten moeten worden aangepakt. De samenwerking tussen sectoren zal blijvend gestimuleerd moeten worden. Hierbij moet vanuit het toeristisch eindproduct gedacht worden en niet vanuit de sectoren. Tevens is een marketingaanpak nodig (...). Er moet ingespeeld worden op de marktvraag, zodat het aanbod zo effectief en efficiënt mogelijk opgezet wordt. Om de kleinschalige aanbieder hierin te ondersteunen is behoefte aan een grote (achterliggende) organisatie die de gezamenlijke promotie en belangenbehartiging van deze aanbieders oppakt' (Teeuwen en Borgstein, 2000).

Uit bovenstaande citaten kunnen de volgende voorwaarden samengevat worden: combinaties van activiteiten; unieke arrangementen; samenwerken met andere aanbieders ook van andere sectoren; samenwerken met natuur- en toeristische organisaties; steun van eigen brancheorganisatie en een achterliggende (recreatie in het landelijk gebied) organisatie; niet al te hoge (financiële) verwachtingen koesteren; kleinschaligheid is aantrekkelijk (maar men moet wel samenwerken); inzicht in regelgeving (en subsidiemogelijkheden); inzicht in marktvraag.

Hieronder wordt wat dieper ingegaan op de voorwaarden ¹.

Combinaties van activiteiten; unieke arrangementen

De al uitgeoefende vormen van recreatie en natuurbeheer zijn hierboven al aan de orde geweest. Uit de enquête kwamen de volgende ideeën van vissers voor natuur en recreatie activiteiten naar voren:

- dagrecreatie: rondvaarten; bedrijfsexcursies; dag mee vissen; voorlichting;
- verblijfsrecreatie: kamperen bij de visser;
- natuurbeheer: rietsnijden; natuurbeheer;
- anders: verkoop van roeiboten en watersport artikelen; veehouderij; thuiswerk en opsporingsambtenaar.

De koppeling natuurbeheer, verblijf en dagrecreatie is een aantrekkelijke combinatie. Mensen verblijven graag in een mooie natuur en willen ook iets doen, zien of meemaken. Het unieke in het geval van binnenvissers is dat hun vak op en aan het water uitgeoefend wordt. Het motto zou kunnen zijn: 'Een dag -of indien mogelijk- een weekend bij de binnenvisser op bezoek.' Er zou een duidelijk concept uitgedragen kunnen worden.

Uit de enquête blijkt overigens dat een deel van de vissers die al natuur en recreatie activiteiten ontplooiën, activiteiten combineren. Ook combineren zij dit werk met visverwerking en handel in sommige gevallen. De combinatie alleen is niet de enige voorwaarden waar aan voldaan moet zijn, wil men meer dan gemiddeld f 8.000,- verdienen. Het gaat erom te voldoen aan meerdere voorwaarden tegelijk.

¹ Deels gedestilleerd uit Teeuwen en Borgstein, 2000.

Kleinschaligheid is aantrekkelijk (maar men moet wel samenwerken en professionaliseren).

De binnenvisserijbedrijven zijn over het algemeen kleinschalige, ambachtelijke bedrijven. Vanuit toeristisch oogpunt gezien is dit aantrekkelijk. Wil men mensen kunnen ontvangen, rondleiden enzovoorts zal men moeten investeren om dit op een professionele wijze te doen. Uit de enquête is gebleken dat binnenvissers bereid zijn te investeren in natuurbeheer en recreatie activiteiten variërend van minder dan 5.000 gulden tot 15.000 gulden. Naast dergelijke professionalisering zal er promotie van de activiteiten moeten plaatsvinden. Door samen te werken met andere 'aanbieders' en met andere organisaties kan dit kosten drukkend werken.

Samenwerken met andere aanbieders ook van andere sectoren; samenwerken met natuur- en toeristische organisaties.

Promotieactiviteiten bundelen is een voorbeeld van samenwerking. Samenwerken in de regio of provincie met andere vissers, maar ook met andere aanbieders en organisaties van recreatie en natuur activiteiten, kan leiden tot een professioneler aanbod. In de regio of provincie zijn bijvoorbeeld vaak VVV's actief, die klanten kunnen doorverwijzen of 'een dag bij de binnenvisser' kunnen opnemen in een pakket. Zo werkt ook Staatsbosbeheer (SBB) soms samen met ondernemers. De SBB verhuurt bijvoorbeeld vervenerswoningen, die in samenwerking met een restaurant en de VVV worden gerund. SBB werkt ook samen met een Natuur Activiteiten Centrum (NAC) in de Weerribben en de VVV (Borgstein en Hofsink, 2000). Dit soort samenwerkingsverbanden staan nog wel in de kinderschoenen. Een idee is bijvoorbeeld om recreanten indirect via bootverhuur bij een binnenvisser een bepaald bedrag te laten betalen aan een landgoedeigenaar in ruil voor de toegang tot een gebied. Uit de enquête kwam naar voren dat veel vissers bereid zijn tot samenwerking.

Steun van eigen brancheorganisatie en een achterliggende 'recreatie in het landelijk gebied organisatie'

Bij samenwerkingsvormen en professionalisering kan de steun van de OVB nuttig zijn, indien zij een coördinerende en informatieve rol op zich zou willen nemen. Een duidelijke landelijke 'toerisme en recreatie in het landelijke gebied organisatie' is er nog niet. Maar er lijken wel gegadigden voor deze taak te zijn (Toerisme en Recreatie AVN en Stichting Recreatie KIC).

Niet al te hoge (financiële) verwachtingen koesteren

Uit de enquête is gebleken dat vissers bescheiden verwachtingen hebben van de nevenactiviteiten die zij willen gaan ontplooiën. Aangenomen wordt dat het echt om nevenactiviteiten gaat en dat vissen de hoofdactiviteit is en blijft. Toch is het van belang wanneer men besluit dergelijke activiteiten te starten een realistisch beeld te hebben van de mogelijke bijverdiensten, de tijd die het kost en de investeringen die het vergt. (Zie hierboven voor gegevens over bijverdiensten van agrariërs en binnenvissers.)

Inzicht in marktvraag

Het is belangrijk te weten wie er eventueel belangstelling heeft voor recreatie bij de binnenvisser. Als voorbeeld dient alweer agrotourisme. Wanneer er gelet wordt op de

regionale verdeling van agrotourisme blijkt Zeeland de belangrijkste provincie qua verblijfsrecreatie te zijn, gevolgd door Gelderland, Noord-Brabant en Overijssel.

Het blijkt dat vooral ouderen, gezinnen met jonge kinderen en hoog opgeleiden gebruik maken van overnachtingsmogelijkheden bij de boer.

In de komende decennia stijgt de gemiddelde leeftijd van de bevolking (vergrijzing). Ook wordt voor de komende jaren een relatief hoog aantal geboorten voorzien. Het aantal gezinnen met kinderen zal daardoor stijgen en daarmee het potentieel aan agrotouristen.

Trends in het vakantiegedrag die van invloed (kunnen) zijn op agrotourisme (AVN, marktverkenning):

- groeiende vraag naar natuur- en gezondheidstourisme;
- toename van het aantal tweede en derde vakanties;
- toename cultuurgerichte recreatie ;
- van groot- naar kleinschalig;
- meer variatie in vakantiepatroon;
- meer behoefte aan maatwerk;
- roep om snel en efficiënt;
- meer behoefte aan kwaliteit (is geen synoniem voor luxe).

Inzicht in regelgeving (en subsidiemogelijkheden)

Wanneer men plannen heeft om natuurbeheer en/of recreatieactiviteiten te gaan starten, moet men eerst uitzoeken of wat men wil, kan en mag. Een camping beginnen in een stiltegebied zal niet lukken, bijvoorbeeld. Advies vragen in de gemeente waar men woont, aan regionale en provinciale organisaties, aan de Dienst Landbouwvoorlichting (DLV) en de Dienst Landelijk Gebied (DLG) van het Ministerie van LNV, aan LASER, de uitvoerende instantie van het Ministerie van LNV en aan bijvoorbeeld het Innovatiesteunpunt Wageningen kan bijzonder nuttig zijn. Het innovatiesteunpunt Wageningen heeft als doelstelling: Procesbegeleiding van ondernemers en samenwerkingsverbanden op het gebied van plattelandsvernieuwing en innovatie; Algemene voorlichting over en initiatie van innovatie en vernieuwing; Vervullen van een netwerkfunctie in het landelijk gebied.

5. Conclusie

Een belangrijk deel van de respondenten/beroepsbinnenvissers (45%) heeft belangstelling voor het uitoefenen van natuurbeheer en/of recreatieactiviteiten als nevenactiviteit. Een aantal vissers oefent deze activiteiten al uit. De meeste binnenvissers (72%) hebben naast de beroepsvisserij nevenactiviteiten. De meeste vissers kunnen dan ook van alleen vissen niet rondkomen. Voor slechts 20% van de vissers geldt dat zij wel ieder jaar voldoende inkomen uit de visserij genereren.

Gezien de beleidsontwikkeling met betrekking tot het platteland van de laatste jaren, lijken initiatieven van particulieren en ondernemers wonende in het landelijk gebied, die tot doel hebben natuur, recreatie en toerisme met elkaar in overeenstemming te brengen, gewaardeerd en gestimuleerd te worden. Ook blijken 'stedelingen' belangstelling te hebben voor recreatie en toerisme in een landelijke omgeving.

Deze factoren tezamen duiden er op dat als binnenvissers in de sfeer van toerisme en recreatie activiteiten willen ontplooien om hun inkomen te vergroten, er wellicht kansen bestaan.

Ervaringen van agrariërs met met name 'agrotourisme' wijzen uit dat dergelijke initiatieven succesvol kunnen zijn, als aan een aantal voorwaarden wordt voldaan.

Deze voorwaarden zijn: Combinaties van activiteiten en unieke arrangementen aanbieden; Kleinschaligheid, maar men moet wel professionaliseren; Samenwerken met andere aanbieders ook van andere sectoren en met natuur- en toeristische organisaties; Steun van eigen brancheorganisatie en een achterliggende 'recreatie in het landelijk gebied' organisatie zien te krijgen; Niet al te hoge (financiële) verwachtingen koesteren; Inzicht hebben in de marktvraag; Inzicht verkrijgen in regelgeving (en subsidiemogelijkheden).

Deze voorwaarden realiseren is niet eenvoudig en zonder steun zonder meer moeilijk. Het laatste punt 'inzicht verkrijgen in regelgeving' is een hele klus. Er is veel regelgeving, veel is onduidelijk en meestal is het niet gericht aan binnenvissers.

Het beginnen van recreatieactiviteiten is niet voor alle binnenvissers weggelegd. Een praktische voorwaarde is bijvoorbeeld dat binnenvissers de ruimte moeten hebben om gasten te ontvangen. Dit is ook afhankelijk van het type recreatie dat men wil aanbieden, namelijk dag- of verblijfsrecreatie. Voorts is de gemiddelde investeringsruimte niet erg groot en in de meeste gevallen zal er wel geïnvesteerd moeten worden in bijvoorbeeld een ontvangstruimte, toiletgelegenheid, een grotere of steviger steiger en dergelijke. Dergelijke investerings- en ruimtelijke mogelijkheden naast persoonlijke motivatie zijn per binnenvisserijbedrijf verschillend.

De kansen lijken kleiner voor binnenvissers om met natuurbeheer het inkomen te vergroten. De meeste natuurbeheer regelingen hebben betrekking op landbouwgronden of andere land- en bosgebieden. Binnenvissers bezitten of pachten weinig of geen land. Natuurbeheer op het water door bijvoorbeeld het monitoren en registreren van de visstand en/of flora en fauna in en op het water en aan de waterkant, lijkt goed uitvoerbaar door binnenvissers. Binnenvissers zijn immers thuis op het water, dergelijk natuurbeheer past

goed in hun werksfeer. Regelmatig onderzoek ¹, tegen een vergoeding, zou de economische positie van vissers kunnen versterken, kennis over de visstand (en eventueel de stand van andere fauna/flora) kunnen vergroten en het beheer van de natuur (visstand) kunnen versterken.

¹ De OVB (Organisatie ter Verbetering van de Binnenvisserij) en de Combinatie van Beroepsbinnenvissers (CVB) starten binnenkort een Cursus Visstandbemonstering voor Beroepsvissers. Zo gaan zij ook een cursus Kadervorming en een cursus Ondernemerschap organiseren (OZV Jaargang 93, nummer 5, oktober 2000).

Literatuur

AgriHolland Nieuws, november 1999.

AVN, *Marktverkenning*, 1999

Borgstein en Hofsink, *Terreinbeheerders en commercie, mogelijkheden voor groene arrangementen en onderlinge samenwerking*. Rapport 4.00.13. LEI, Den Haag, 2000

Landschapsbeheer Nederland, *Handboek Agrarisch Natuurbeheer*. 1998.

Ministerie van LNV, Persberichten van Universiteit van Landbouw Natuurbeheer en Visserij, 'Natuur voor mensen, mensen voor natuur', 13-7-2000.

Teeuwen, J.L. en M.J. Voskuilen, *Agrotoerisme, goed boeren of niet?* Publicatie 2.209. LEI-DLO, Den Haag, 1998a.

Teeuwen, J.L. en M.J. Voskuilen, *Agrotoerisme 1996/1997*. Mededeling 625, LEI-DLO, Den Haag, 1998b.

Teeuwen, J.L. en M.H. Borgstein, *Aanbodverkenning Toerisme en recreatie in het landelijk gebied; een sterkte-zwakte analyse*. Notitie 00.04. LEI, Den Haag, 2000.

Wilde, de J.W., *Verslag van de resultaten van de enquête naar de economische situatie in de beroepsbinnenvisserij*. LEI-DLO, Den Haag, 1998.

Bijlage 1. Enquête

'Vragenlijst versterking bestaansbasis binnenvisserij'

Onderzoek naar de mogelijkheden van integratie van natuur- en recreatieactiviteiten in beroepsbinnenvisserijbedrijven met het oog op versterking van hun economische positie.

TOELICHTING BIJ HET INVULLEN VAN DE VRAGENLIJST

Wie vult de vragenlijst in?

De vragenlijst is bestemd voor de directeur/eigenaar van het binnenvisserijbedrijf.

Het invullen

1. Kruis het antwoord aan, dat voor uw situatie van toepassing is.
2. Meestal is maar één antwoord op een vraag mogelijk. Zijn er meer antwoorden mogelijk, dan staat dat erbij.
3. Na het beantwoorden van een vraag, gaat u naar de volgende vraag. Staat er een bij de vraag of achter het antwoord, dan kunt u verder gaan met de daar achter vermelde vraag.
4. Passen de mogelijke antwoorden niet bij uw situatie, dan kunt u altijd uw eigen antwoord opschrijven.

Tijdsduur

U zult merken dat u een aantal vragen kunt overslaan. Het invullen van de vragenlijst duurt ongeveer 15 minuten.

Vertrouwelijkheid

Wij zullen de gegevens anoniem verwerken. Uw gegevens worden als vertrouwelijk behandeld en alleen voor dit onderzoek gebruikt.

Informatie

Als u vragen heeft bij het invullen van de vragenlijst dan kunt u ons bellen. (Ellen Hoefnagel: 070-3358231 en Jan Willem de Wilde 070-3358229)

Terugsturen

Wilt u de vragenlijst zo snel mogelijk terugsturen, zodat wij aan de verwerking ervan kunnen beginnen? Graag uiterlijk terugsturen vóór 5 mei 2000. Er is een antwoordenvelop ingesloten. Postzegels zijn niet nodig.

Hartelijk dank voor uw medewerking.

Vragenlijst versterking bestaansbasis binnenvisserij

Algemene gegevens

1. In welke provincie oefent u uw binnenvisserijbedrijf uit?
(meerdere antwoorden mogelijk)
- Groningen Utrecht
 Friesland Noord-Holland
 Drenthe Zuid-Holland
 Overijssel Zeeland
 Gelderland Noord-Brabant
 Flevoland Limburg
2. Wat is de belangrijkste vissoort voor uw bedrijf?
- Paling
 Schubvis
 Paling en schubvis
 Anders, nl
3. Wat is de aard van uw viswater?
(meerdere antwoorden mogelijk)
- Meren en plassen
 Sloten en vaarten
 Rivieren
 Anders, nl
4. Levert de binnenvisserij u voldoende gezinsinkomen per jaar?
- Ja
 Nee
 Verschilt per jaar
5. Heeft u en uw gezin naast visserij een andere bron van inkomen?
- Ja
 Nee ➤ Ga naar vraag 7
6. Welke andere bron van inkomsten heeft u en en uw gezin?(meerdere antwoorden mogelijk)
- Werk voor derden
 Loondienst
 Inkomen partner
 Visverwerking
 Vishandel
 Natuurbeheer
 Recreatie/toerisme
(bijv. Verhuur van roeiboten)
 Anders, nl
- 7a. Heeft u land in eigendom of pacht?
- Ja
 Nee ➤ Ga naar vraag 8

- 7b. Hoeveel hectare heeft u in eigendom of pacht? minder dan 1 ha
 1 - 2.5 ha
 2.5 - 5 ha
 meer dan 5 ha

Nevenactiviteiten

8. Heeft u belangstelling voor het uitvoeren van nevenactiviteiten zoals natuurbeheer of toerisme/recreatie activiteiten? Ja Ga naar vraag 19
 Ja, doe het al Ga naar vraag 10
 Nee
9. Waarom heeft u geen belangstelling voor het uitvoeren van nevenactiviteiten zoals natuurbeheer of toerisme/recreatie activiteiten?
 Wil me alleen met visserij bezighouden
 Wil me alleen met andere activiteiten bezighouden (zie vraag 7)
 Huidig inkomen is voldoende
 Ik ga het bedrijf beëindigen
 Zie hier geen markt voor
 Anders, nl.....

Indien u geen belangstelling heeft voor het uitvoeren van nevenactiviteiten zoals natuurbeheer of toerisme/recreatie activiteiten Ga naar vraag 33

10. Hoeveel uren/week (of uur/jaar) besteedt u en/of uw echgenoot/levenspartner aan nevenactiviteiten zoals natuurbeheer of toerisme/recreatie activiteiten?
(niet meer dan één vakje aankruisen)

Uren per week	= Uren per jaar	
hooguit 8 uur	hooguit 400 uur	
9 - 16 uur	401 - 800 uur	
17 - 24 uur	801 - 1200 uur	
25 - 32 uur	1201- 1600 uur	
33 - 40 uur	1601- 2000 uur	
meer dan 40 uur	meer dan 2000 uur	

11. Wie besteedt er het meeste tijd aan deze activiteiten? Ikzelf
 Echtgenoot/levenspartner
 Anders, nl

12. Welke nevenactiviteiten heeft u?
(meerdere antwoorden mogelijk)
- Verhuur van roeiboten/kano's
 - Rondvaarten
 - Bedrijfsexcursie's /rondleidingen
 - Riet snijden
 - Anders, nl
 - Anders, nl

13. Hoeveel brengen deze activiteiten gemiddeld netto per jaar op?
- minder dan f 5.000,-
 - f 5.000,- tot f 7.500,-
 - f 7.500,- tot f 10.000,-
 - meer dan f 10.000,-

14. Hoe belangrijk zijn deze neveninkomsten voor uw totale gezinsinkomen?
- heel belangrijk
 - belangrijk
 - deels belangrijk
 - niet belangrijk

15. Zou u meer nevenactiviteiten willen ontplooien?
- Ja
 - Nee ➤ Ga naar vraag 24

16. Welke andere activiteiten?
.....
.....
.....
.....

17. Waarom zou u deze willen ontplooien?
.....
.....
.....

18. Hoe denkt u dit aan te pakken?
.....
.....
.....

➤ Ga naar vraag 24

19. Welke reden(en) heeft u om eventueel nevenactiviteiten te ontplooien?
(meerdere antwoorden mogelijk)
- Extra inkomen
 - Interesse
 - Heb tijd
 - Partner heeft tijd
 - Anders, nl

20. Hoeveel uur per week zou u gemiddeld tijd uur/week hebben voor nevenactiviteiten?

21. Heeft uw echtgeno(o)t(e)/ levenspartner tijd voor nevenactiviteiten? Ja Nee

22. Welke nevenactiviteiten zouden u belangstelling hebben? (meerdere antwoorden mogelijk)

- Verhuur van roeiboten/kano's
- Rondvaarten
- Bedrijfsexcursie's/ rondleidingen
- Riet snijden
- Anders, nl
- Anders, nl

23. Wanneer zou de activiteit voor u qua opbrengst (inkomsten netto/jaar) minimaal interessant zijn? (per activiteit minimale opbrengst aankruisen)

Activiteit	minder dan f 5.000,-	f 5.000,- tot f 7.500,-	f 7.500,- tot f 10.000,-	meer dan f 10.000,-	N.V.T .
Verhuur van roeiboten/kano's					
Rondvaarten					
Bedrijfsexcursie's /rondleidingen					
Riet snijden					
Anders, nl					
Anders, nl					

24. Bent u op de hoogte van mogelijke stimulerings/subsidie regelingen? Ja Nee Ga naar vraag 26

25. Welke stimulerings/subsidie regelingen kent u?
.....
.....
.....

26. Kent u collega's die nevenactiviteiten uitvoeren? Ja
 Nee ➤ Ga naar vraag 29
27. Stimuleren de ervaringen van uw collega's u om te beginnen met natuurbeheer of toerisme/recreatie activiteiten? Ja
 Nee
28. Waarom zijn deze ervaringen wel of geen stimulans?

29. Zou u willen samenwerken, met andere vissers, op het gebied van natuurbeheer, recreatie en toerisme? Ja
 Nee
30. Zou u willen samenwerken, met regionale organisaties (b.v. VVV) op het gebied van natuurbeheer, recreatie en toerisme? Ja
 Nee
31. Bent u bereid te investeren in activiteiten op het gebied van natuurbeheer, recreatie en toerisme? Ja
 Nee ➤ Ga naar vraag 33
32. Hoeveel bent u bereid te investeren? minder dan f 5.000,-
 f 5.000,- tot f 10.000,-
 f 10.000 tot f 15.000,-
 f 15.000,- en meer
33. Heeft u nog opmerkingen over deze vragenlijst of zijn er andere zaken die u graag wilt melden?

Wij danken u hartelijk voor uw medewerking!

Respondentnummer: (om u later een verslag te kunnen sturen)

Bijlage 2. Overzicht regelingen en subsidies

In deze bijlage worden enkele lijsten van regelingen en subsidies op het gebied van natuurbeheer, toerisme en recreatie gepresenteerd. Deze lijsten zijn niet uitputtend. Er zijn namelijk erg veel regelingen, die lang niet allemaal relevant zijn. Geadviseerd wordt om of zelf op internet te kijken of direct contact te zoeken met steunpunten.

2B Milieu, toerisme en recreatie

Op deze Internet-site zijn alle regelingen en subsidies te vinden:
<http://www.kicrecreatie.agro.nl>.

Milieu, Toerisme en Recreatie (MTR) regelingen; per onderwerp wordt er verwezen naar alle regelingen en subsidies. Het betreft Europese, nationale en provinciale regelingen.

- 01 Duurzame ontwikkeling plattelandstoerisme (*nader uitgewerkt zie hieronder)
- 02 Recreatie dicht bij huis
- 03 Kwaliteitsimpuls kust en milieu
- 04 Toeristisch-recreatief verkeer
- 05 Zwerfvuil en afvaldumping
- 06 Implementatie bedrijfsinterne milieuzorg
- 07 Geluidhinder
- 08 Zwemwaterkwaliteit oppervlaktewater
- 09 Milieumaatregelen pleziervaart
- 10 Uitgaand toerisme
- 11 Consument als doelgroep
- 99 Algemeen
- 99a Werkgelegenheid/arbeid/scholing
- 99b Investing en krediet
- 99c Advies en quick-scan
- 99d Toerisme en recreatie algemeen
- 99e Natuurbeheer en landschapsonderhoud (Zie B2.2)
- 99f Restauratie en Landschapsonderhoud
- 99g Overig

Hier als voorbeeld onderwerp 01. nader bekeken:

- Duurzame ontwikkeling plattelandstoerismeregeling Milieu, Toerisme en Recreatie (MTR)
 - Subsidiereregeling Netwerk Landelijke Wandelpaden
 - Stimuleringsregeling Vernieuwing Landelijk Gebied (nader uitgewerkt zie hieronder)

- SRM, Subsidieregeling Referentieprojecten Milieutechnologie
- Regeling Versterking Recreatie
- Subsidieregeling Voorlichting en Doorlichting Schoner Produceren
- EMA, Subsidieregeling Energie-efficiency- en Milieuadviezen Schoner Produceren.
- Groene Financiering, Regeling Groenprojecten.
- Haalbaarheidsprojecten MKB
- CRAFT en Exploratory awards, bevordering van innovatie en deelname van het Midden- en Kleinbedrijf
- Diverse besluiten Subsidies Energieprogramma's (Zonne energie enzovoort)

Hieronder een voorbeeld van een hierboven genoemde belangrijke regeling:
Stimuleringsregeling Vernieuwing Landelijk Gebied

Verstrekker

Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij

Doel van de subsidie

De regeling maakt onderdeel uit van het Stimuleringskader, het raamwerk van de financiële regelingen van het Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij. Het doel van de subsidie is vernieuwende projecten stimuleren die bijdragen aan een duurzame toekomst van het landelijk gebied. Subsidie kan aangevraagd worden voor projecten gericht op natuur, recreatie, bos, landschap of cultuurhistorie.

De projecten moeten op landelijke schaal een voorbeeldfunctie hebben en zich richten op:

- de streek en haar bewoners er sociaal-economisch op vooruit te helpen;
- de samenhang tussen stad en platteland te verbeteren;
- nieuwe vormen van beheer tot stand brengen voor bos, natuur en landschap door boeren, boseigenaren en particulieren.

Samenhang met de Beleidsagenda Milieu, Toerisme en Recreatie

Deze subsidie hangt samen met de volgende thema's uit de Beleidsagenda Milieu, Toerisme en Recreatie:

- 01 Duurzame ontwikkeling plattelandstoerisme
- 02 Recreatie dicht bij huis

Kenmerken van de subsidie

De subsidie is bedoeld voor individuen; alle individuen, bijvoorbeeld landgoedeigenaren.

Ondernemingen midden- en kleinbedrijf en grote ondernemingen in de landbouw, bosbouw, recreatie en toerisme.

Non-profitinstellingen; alle non-profitinstellingen zoals natuurbeschermingsorganisaties, zorginstellingen, cultuurhistorische verenigingen recreantenorganisaties en belangenorganisaties.

Opmerkingen: Ook samenwerkingsverbanden van bovenstaande categorieën komen voor subsidie in aanmerking. Niet opgenomen in de regeling zijn overheden, organisaties

gericht op onderwijs, opleiding en kennisoverdracht en organisaties opgericht door de overheid.

De subsidie is werkzaam op het landelijk niveau.

Het werkingsgebied van deze subsidie is Nederland.

Looptijd

De subsidie loopt vanaf 04/24/97 en loopt voor onbepaalde tijd.

Hoogte van de bijdrage

De bijdrage bedraagt maximaal 75% van de in aanmerking komende projectkosten. Vanwege EG-bepalingen ontvangen agrariërs voor aan te schaffen machines en apparatuur ten behoeve van de agrarische bedrijfsvoering een vergoeding van maximaal 20% en voor onroerende zaken een vergoeding van maximaal 35% van de subsidiabele kosten. Het totale bedrag dat per project aan subsidie wordt uitgekeerd moet minimaal f 20.000,- en maximaal f 1.000.000,- zijn.

Voor meer informatie kunt u terecht bij Laser, tel: 078-6395200.

Voorwaarden voor aanvraag

- Projectplan overleggen volgens de toelichting op het aanvraagformulier
- Begroting maken van de kosten die voor subsidie in aanmerking komen
- Overzicht maken van de financieringswijze
- Het project moet vernieuwend zijn
- Het project moet een samenwerking zijn van meerdere partijen. Dat wil zeggen samenwerking, overleg en deelname van meerdere partijen zijn belangrijke criteria. Ook minder voor de hand liggende samenwerkingsvormen komen in aanmerking.
- Het project moet een landelijke voorbeeldwerking hebben;
- Het project mag maximaal vijf jaar in beslag nemen.

Prioriteit

Er is sprake van prioriteitsstelling op grond van de volgende sleutelwoorden: vernieuwing, samenwerking, landelijke uitstraling, concrete projecten en haalbaarheid.

Procedure voor aanvraag

U kunt de aanvraag indienen bij:

LASER regio Zuidwest

Team Projecten Stimuleringskader

Postbus 1191

3300 BD Dordrecht

tel: 078-6395200

Opmerkingen: De subsidieregeling maakt gebruik van een tenderprocedure met meerdere openstellingen per jaar. De regeling was in 1999 opengesteld van 20 mei tot en met 5 juli. Voor deze aanvraagperiode heeft de minister f 5 miljoen vrijgemaakt. Het volledig ingevulde aanvraagformulier stuurt u met projectplan, begroting en financieringswijze naar LASER Zuidwest.

NB. Het aanvraagformulier voor de eerste tender van 1999 is aangepast, u kunt hiervoor dus geen oud formulier gebruiken.

Nadere informatie

Voor meer informatie (brochure en/of aanvraagformulier) kunt u terecht bij LASER regio Zuidwest,

telefoon: 078-6395200 of het LASER kantoor in uw eigen omgeving.

LASER - Noord, telefoon: 050-5992380

LASER - Oost, telefoon: 0570-667777

LASER - Noordwest, telefoon: 020-4953666

LASER - Zuidoost telefoon: 0475-355555

Voor ondersteuning bij de uitwerking van het projectidee (vormgeving aan het project, inschakelen van deskundigen of het zoeken naar partners) kunt u terecht bij het Innovatiesteunpunt Wageningen,

telefoon 0317-491661. Nadere informatie is eveneens te verkrijgen op internet.

B2-2 Specifieke subsidies die van belang zijn voor innovatie en platteland

Specifieke subsidies die van belang zijn voor innovatie en platteland op Internet-site:

<http://www.isw.agro.nl>

- BTS: Bedrijfsgerichte Technologische Samenwerkingsprojecten
- Groenfinanciering
- Innovatie Markt en Concurrentiekracht
- IOP - Innovatiegerichte onderzoeksprogramma's
- KREDO
- LEADER II
- LIFE III (van DG XI)
- Linnaeusfonds
- Programma Beheer
- Rabobank Stimuleringslening
- Stimuleringsprogramma Intensief Ruimtegebruik
- Subsidieregeling Referentieprojecten Milieutechnologie (SRM)
- Tante Agaath
- Technologiefonds Tuinbouw
- TOK - Technische Ontwikkelingskredieten
- Vernieuwing Landelijk Gebied
- Verwerking en afzet landbouwproducten
- Verwerking en afzet visserijproducten
- Vijfde Kaderprogramma van de Europese Unie
- Vijfde Kaderprogramma van de Europese Unie
- VSB-fonds
- WBSO-regeling

B2.3 Natuurbeheer en landschapsonderhoud subsidies

99. e. Natuurbeheer en landschapsonderhoud subsidies:

- Regeling Subsidiëring Waterschapswerken
- Regeling Effectgerichte Maatregelen in Bossen en Natuurterreinen
- Natuurbraakregeling
- Regeling Functiebeloning Bos en Natuurterreinen
- Regeling subsidies achterstallig onderhoud historische parken, tuinen en buitenplaatsen
- VSB Fonds
- DVR Stichting
- Stichting FACE
- Het Bomenfonds
- Prins Bernhardfonds en Anjerfondsen
- Stichting Grethe Salemink Fonds
- Subsidieregeling Aanleg Landschapselementen

Bron: <http://www.kicrecreatie.agro.nl>

B2.4 Landschapsonderdelen en soort(groep)en

Landschapsonderdelen en soort(groep)en waarvoor in de periode 1992 -1998 een subsidie, dan wel vergoeding is uitgekeerd.

Hoofdonderdeel	Sub-onderdeel	EU	NL
Erf en gebouw	heg		
	huisboomgaard		
	gebouw		
	erfbepanting		+
Grasland	boerentuin		
	slootkant		
	terrastalud/plasberm		+
	droge watergang		+
	perceelrand/kopakker		+
Bouwland	plasdras perceel		+
	slootkant		+
	perceelrand/kopakker perceel	+	+
Overig cultuurland	productieboomgaard		
	heide		
Houtopstanden	solitaire struik of boom		+
	knotboom	+	+
	struweel		
	haag	+	+
	houtwal, -kade of -singel	+	+
	gerief en hakhoutbos		+
	bosperceel	+	+

Vervolg

Hoofdonderdeel	Sub-onderdeel	EU	NL
Riet- en moerasland	moeras-, oever of boezemland		
	rietkraag perceel		+
Wateren	poel, veenput, wiel of ven	+	+
	weidevogelpoel		+
	boeren- en brede poldersloot		
	boezemwater		
	natuurlijke waterloop		+
Overige landschapsonderdelen	overhoek		+
	broeihoop		
	takkenwal of houtril		
	wegberm		+
	zoom		+
	dijk		+
Soortgroep	Soort(en)		
- Vogels	weidevogels		+
	zwarte stern		+
	akkervogels		+
	patrijs		+
	kerkuil		
	steenuil		+
	boerenzwaluw		
	huiszwaluw		
	ooievaar		
	struweelvogels		
	ganzen en and. wintergasten	+	
- Zoogdieren	muizen		
	marterachtigen		
	vleermuizen		+
	hamster		+
	das		+
	ree		
- Amfibieën		+	
- Reptielen	ringslang		+
- Insecten	vlinders		+
- Vissen			
- Vegetatie	stinzeplanten		
	orchideeën		
	dotterbloem		
	akkerkruiden		
	roggelelie		
	krabbescheer		

Bron: Inventarisaties beleidsprestaties landschapsinstrumentarium van het SC DLO (1997), aangevuld met gegevens van provinciale stichtingen landschapsbeheer en de Dienst Landelijk Gebied. Waar niets is ingevuld, wil het niet zeggen dat daarvoor geen subsidie is of kan worden uitgekeerd. Het is alleen niet bekend of het is gebeurd.

Bron: Handboek Agrarisch Natuurbeheer JUNI 1999.

Bijlage 3. Informatiebronnen

Adressenlijst

DLV, Adviesgroep n.v., telefoon: 0317-491511

LASER regio Zuidwest, telefoon: 078-6395200.

LASER - Noord, telefoon: 050-5992380

LASER - Oost, telefoon: 0570-667777

LASER - Noordwest, telefoon: 020-4953666

LASER - Zuidoost, telefoon: 0475-355555

AVN Recreatie en Toerisme, telefoon: 071-5603911

Stichting Recreatie KIC, telefoon: 070-4275454

Voor ondersteuning bij de uitwerking van een projectidee (vormgeving aan het project, inschakelen van deskundigen of het zoeken naar partners) kunt u terecht bij het Innovatiesteunpunt Wageningen, telefoon 0317-491661. Nadere informatie is eveneens te verkrijgen op internet. <http://www.isw.agro.nl/>

Internet

<http://www.beleidsagenda-mtr.nl>

Database regelingen Milieu, Toerisme en Recreatie

<http://www.minlnv.nl/regelingen>

Beleidsthema's Natuur, Groene ruimte, Openluchtrecreatie

<http://www.isw.agro.nl/>

Innovatiesteunpunt Wageningen

<http://www.kicrecreatie.agro.nl>

Stichting recreatie Kennis en Innovatiecentrum

<http://www.recron.nl/>

De Vereniging van Recreatieondernemers Nederland.

<http://www.srn.nl/>

Stichting Recreatietoervaart Nederland

<http://www.rlg.nl/>
Raad voor het landelijk Gebied

<http://www.agriholland.nl/subsidies/home.html>
Overzicht subsidies

<http://www.agriholland.nl/dossiers/home.html>
Dossier Plattelandsvernieuwing

<http://www.minlnv.nl/nbl21/>
Dossier Natuur voor mensen, mensen voor natuur